

Socialpædagogisk Bibliotek

Redaktion:

Forstander, cand. psych. Kurt Palsvig

Ledende socialrådgiver Merete Posborg

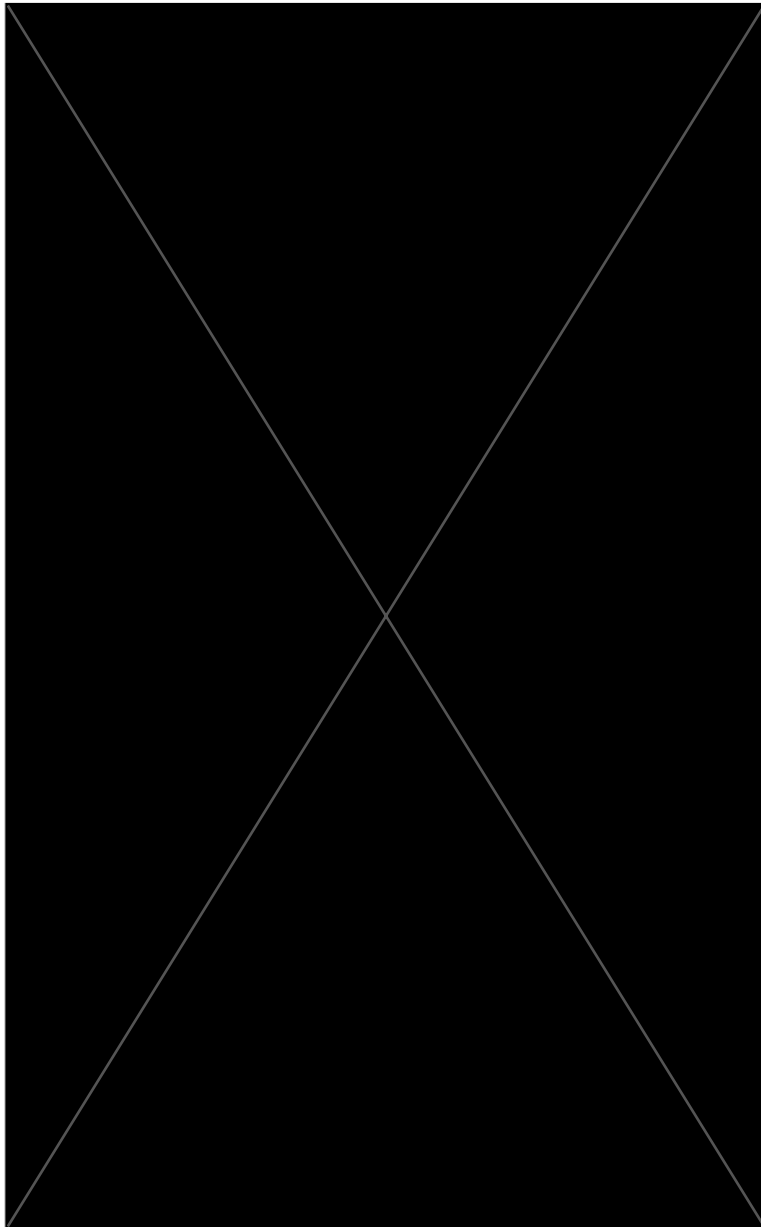
Forskningsleder, cand. psych. Jacob Vedel-Petersen

En fortegnelse over bøgerne i Socialpædagogisk Bibliotek
findes bagest i denne bog

Stanley Milgram: Lydighedens dilemma

Munksgaard

1977

2. Undersøgelsesmetode

Enkelhed er nøglen til effektiv videnskabelig forskning. Dette gælder i særlig grad, når stoffet har et psykologisk indhold. Psykologiske problemer er ifølge deres natur vanskelige at trænge til bunds i, og de kan rumme mange flere sider, end det ved første øjekast ser ud til. Komplicerede metoder kommer blot i vejen for den nøjere granskning af selve fænomenet. For at studere lydigheden på den enkleste måde må vi oprette en situation, hvor én person befaler en anden at udføre en handling, der lader sig iagttage, og vi må notere os, hvornår der forekommer lydighed over for ordren, og hvornår lydighed ikke forekommer.

Hvis vi skal måle lydighedens styrke og de betingelser, hvorunder den varierer, må vi sætte den op imod en eller anden magtfuld faktor, som arbejder i retning af ulydighed, og hvis betydning for mennesker umiddelbart forstås.

Af alle moralske principper er det, der er nærmest ved at være universelt accepteret, dette: man må ikke gøre ondt mod en hjælpeløs person, som hverken skader eller truer én selv. Dette princip er den modgående kraft, vi vil sætte ind imod lydigheden.

Et menneske, der kommer til vort laboratorium, får besked på at gøre et andet menneske ondt i stigende grad. Dermed vil der opbygges et pres i retning af ulydighed. På et tidspunkt, som ikke kendes i forvejen, vil forsøgspersonen måske nægte at udføre denne ordre og trække sig ud af forsøget. Adfærden forud for dette brud benævnes *lydighed*. Det punkt, hvor bruddet sker, er den *ulydige* handling, og den kan indfinde sig tidligt eller sent i rækken af befalinger, hvorved man kan foretage den ønskede måling.

Den præcise måde, man tilføjer ofret smerte på, er ikke af særlig vigtighed. Af tekniske grunde valgte vi tildeling af elektriske stød til vor undersøgelse. Vi fandt det velegnet,

for det første fordi det ville være let for forsøgspersonen at forstå, at elektriske stød kan gradueres i styrke, og for det andet fordi brugen heraf ville være i overensstemmelse med den almindelige videnskabelige aura i laboratoriet, og endelig fordi det ville være relativt let at simulere tildelingen af elektriske stød i laboratoriet.

Vi går nu videre til en skildring af undersøgelsens detaljer.

Rekruttering af deltagere til undersøgelsen

De studerende ved Yale, som jo var lige ved hånden, ville have været de letteste forsøgspersoner at studere. Inden for psykologien er det desuden en tradition, at man udfører forsøg med studerende. Men til dette eksperiment forekom anvendelsen af studerende fra et eliteuniversitet ikke velegnet. Den mulighed, at forsøgspersoner fra selve Yale ville have hørt om forsøget fra medstuderende, som allerede havde deltaget i det, ville være for stor en risiko. Det forekom bedre at indkalde forsøgspersoner fra en bredere kreds, hele New Haven-samfundet, som består af 300.000 mennesker. Der var også en anden grund til at sætte sin lid til New Haven i stedet for til universitetet: de studerende var en for homogen gruppe. De var bogstavelig talt alle lige omkring 20 år gamle, var meget intelligente og havde et vist kendskab til psykologisk forsøgsvirksomhed. Jeg ønskede en større variation af egenskaber hos forsøgsgruppen, især at det var mennesker med vidt forskellig klassebaggrund.

For at indkalde forsøgspersoner satte man en annonce i den lokale avis. Folk af alle fag opfordredes til at deltage i en undersøgelse af hukommelse og indlæring, og man tilbød en betaling på 4 dollars plus transport for en times deltagelse (se illustrationen). I alt 296 personer reagerede. Da det ikke var tilstrækkeligt til forsøget, supplerede vi denne rekrutteringsmetode med direkte brevopfordringer. Navne blev udtaget tilfældigt fra New Havens telefonbog, og der blev sendt indbydelser til flere tusinde indbyggere. Svarprocenten for denne invitation var ca. 12. Svargruppen, om hvem vi havde oplysninger om køn, alder og erhverv, udgjorde en reserve af forsøgspersoner, og der blev lavet en nærmere aftale med deltagerne nogle få dage før de skulle være med i undersøgelsen.

Fig. 1

ANNONCE

Vi betaler Dem doll. 4.00 i timen.

Deltagere søges til hukommelsesundersøgelse.

Vi vil gerne betale 500 indbyggere i New Haven for at hjælpe os med at gennemføre en videnskabelig undersøgelse af hukommelse og indlæring. Undersøgelsen skal foregå på Yale University.

Hver deltager får udbetalt doll. 4.00 plus transport for ca. 1 time. Vi har kun brug for Dem i én time; der er ikke tale om yderligere forpligtelser. De kan selv vælge det tidspunkt, der passer Dem bedst (aften, hverdag, weekend).

Der kræves ingen særlig uddannelse eller erfaring. Vi søger:

fabrikarbejdere	akademikere
kontorpersonale	telefonarbejdere
arbejdere	bygningsarbejdere
barberer	sælgere
forretningsfolk	funktionærer
sekretærer	andre

Alle deltagere skal være mellem 20 og 50 år gamle. Gymnasiaster og universitetsstuderende kan ikke anvendes.

Hvis De opfylder disse betingelser, beder vi Dem udfylde nedenstående kupon og straks sende den til professor Stanley Milgram, Department of Psychology, Yale University, New Haven. De vil senere få besked om nøjagtig tid og sted for undersøgelsen. Vi forbeholder os ret til at afvise ansøgere.

De får udbetalt de 4.00 doll. plus transportpenge, så snart De ankommer til laboratoriet.

Til PROF. STANLEY MILGRAM etc.

Jeg ønsker at deltage i denne undersøgelse vedrørende hukommelse og indlæring. Jeg er mellem 20 og 50 år gammel. Jeg modtager doll. 4.00, hvis jeg deltager.

Navn (blokbogstaver):

Adresse:

Telefon-nr.:

Alder:

Erhverv:

Køn:

Kan De komme:

Hverdage: Aften: Weekend:

Annonce indrykket i den lokale avis for at indkalde forsøgspersoner.

Typiske forsøgspersoner var postfunktionærer, lærere, sælgere, teknikere og arbejdere. Uddannelsesniveauet varierede lige fra én, der ikke havde gjort folkeskolen færdig, til nogle, som havde doktorgrader og andre akademiske grader. Man overvejede forskellige variationer af grundforsøget, og fra begyndelsen lagde jeg vægt på, at der i de enkelte forsøg var en rimelig fordeling på alder og socialgruppe. Socialgruppesammensætningen for det enkelte forsøg var: arbejdere, faglærte og ufaglærte: 40 %; kontor, salg, forretning: 40 %; akademikere: 20 %. Foruden denne opdeling var der en fordeling på tre alderskategorier (forsøgspersoner i tyverne og fyrrerne deltog i de enkelte forsøg i forholdet 20, 40 og 40).

Lokaleforhold og personale

Forsøget foregik i det fornemt udstyrede Interaction-laboratorium ved Yale University. Denne detalje har betydning for det indtryk af forsøgets officielle baggrund, deltagerne fik. I nogle senere variationer blev forsøget udført uden for universitetet (se kapitel 5). Forsøgslederens rolle blev spillet af en 31-årig biologilærer. Gennem hele forsøget var hans mine udtryksløs og hans fremtræden relativt fast og bestemt. Han var iført en grå laboratorieuiform. Ofret blev spillet af en 47-årig bogholder, som var uddannet til denne rolle; han var af irsk-amerikansk afstamning, og de fleste deltagere fandt ham venlig og tiltalende.

Fremgangsmåde

Der optrådte én ikke-indviet forsøgsperson og ét offer i hvert forsøg. Der måtte opfindes et påskud, som kunne berettige, at den uindviede forsøgsperson skulle uddele elektriske stød (grunden hertil er, at overalt, hvor der er tale om en retmæssig autoritet, må den underordnede mærke en eller anden forbindelse, den være sig nok så spinkel, mellem den særlige type autoritet og de befalinger, han udsteder). Forsøgslederen orienterede forsøgspersonerne om den situation, hvori lydigheden skulle måles, med følgende vejledning:

Fig. 2 »Ofret«

Psykologerne har opstillet adskillige teorier til forklaring af, hvordan folk lærer forskellige former for stof.

Nogle af de bedst kendte teorier drøftes i denne bog (han viste forsøgspersonen en bog om indlæringsprocessen).

En af teorierne går ud på, at folk lærer ting korrekt, når de bliver straffet for at gøre fejl.

En almindelig anvendelse af denne teori ser vi for eksempel, når forældre slår et barn, hvis det gør noget forkert.

Tanken er, at klø, som er en form for straf, vil lære barnet at huske bedre, vil få det til at lære mere effektivt.

Men i virkeligheden ved vi meget lidt om straffens virkning på indlæringen, fordi der ikke er foretaget egentlige videnskabelige undersøgelser heraf med mennesker.

Vi ved for eksempel ikke, hvor megen straf der er bedst for indlæringen – og vi ved ikke meget om betydningen af, hvem der giver straffen, om en voksen person lærer bedst af en yngre eller af en ældre person – og meget andet af denne art.

Derfor bringer vi i denne undersøgelse en række voksne af forskellig alder og erhverv sammen. Og vi beder nogle af dem om at være lærere og nogle af dem om at være elever.

Vi ønsker at finde frem til, hvilken nærmere virkning folk har på hinanden som lærere og elever, og også hvilken virkning *straf* har på indlæringen i denne situation.

Derfor vil jeg bede den ene af Dem om at være læreren her i aften og den anden om at være eleven.

Er der nogen af Dem, der foretrækker det ene eller det andet?

(Forsøgspersonen og den forud indviede har mulighed for at vælge).

Nå, så tror jeg, at det mest retfærdige er, at jeg skriver ordet *Lærer* på ét stykke papir og *Elev* på et andet, så De kan trække lod.

(Forsøgspersonen trækker først, derefter den forud indviede).

Nå, hvem er så hvem?

Godt. Det første, vi nu skal gøre, er at anbringe eleven, så han kan få en eller anden form for straf.

Vil De begge komme med ind i værelset ved siden af.

Den omtalte lodtrækning var arrangeret, så at forsøgspersonen altid blev lærer, og den anden altid elev (der stod »lærer« på begge de to stykker papir). Straks efter lodtrækningen blev læreren og eleven ført ind i et tilstødende værelse, og eleven blev gjort fast i en »elektrisk stol«.

Forsøgslederen forklarede, at stropperne skulle hindre voldsomme bevægelser, når eleven fik stød. Virkningen heraf var, at man kunne se, at det var umuligt for ham at undslippe situationen. En elektrode blev fastgjort til elevens håndled, og der

blev smurt creme på for at »forhindre vabler og brandsår«. Forsøgspersonen fik at vide, at elektroden stod i forbindelse med apparatet i det tilstødende værelse.

For at øge troværdigheden erklærede forsøgslederen som svar på et spørgsmål fra »eleven«: »Selv om de elektriske stød kan være yderst smertefulde, vil de ikke forårsage permanente vævsskader«.

Indlæringsopgaven

Den lektion, forsøgspersonen skulle lede, drejede sig om indlæring af ordpar. Forsøgspersonen læste en række ordpar for eleven, og dernæst nævnte han det første ord af parret sammen med fire andre ord. Der kunne for eksempel være tale om følgende ordpar:

blå kasse
smukt vejr
vild and
etc.

I den følgende prøve læste han så:

blå: himmel blæk kasse lampe

Eleven skulle angive, hvilket af de fire ord der oprindeligt havde hørt sammen med det første ord. Han meddelte sit svar ved at trykke på én af fire kontakter foran sig, som så tændte en af fire nummererede kvadrater i et svarapparat, som stod oven på stødapparatet.

Stødapparatet

Instrumenbrættet bestod af 30 kontakter anbragt i en vandret række. Hver kontakt var tydeligt afmærket ved spændingsstyrken, som gik fra 15 til 450 volt. Der var en stigning på 15 volt fra den ene kontakt til den næste set fra venstre mod højre. Desuden var der tydelige verbale betegnelser for grupper på hver fire kontakter, set fra venstre mod højre: Svagt stød, Moderat stød, Stærkt stød, Meget stærkt stød, Intenst stød, Voldsomt stød, Fare: meget alvorligt stød. De to

kontakter efter denne sidste betegnelse var blot mærket XXX.

Når en kontakt blev trykket ned, lyste en lampe klart rødt, der hørtes en summelyd, og en blå lampe med ordet »spændingsfremkalder« glimtede; viseren på spændingsmåleren svingede mod højre, og der lød forskellige lyde fra apparatet.

Øverst til venstre på apparatet sad der et skilt med følgende ordlyd: STØDAPPARAT, TYPE ZLB, DYSON INSTRUMENT COMPANY, WALTHAM, MASS. STYRKE 15–450 VOLT.

Prøvestød

Hver forsøgsperson fik et prøvestød fra apparatet, inden han begyndte at fungere som lærer. Dette stød var altid på 45 volt og blev givet ved hjælp af den tredje kontakt på apparatet. Forsøgspersonen fik stødet på hånden, og man styrkede herved hans tro på apparatets autenticitet.

Instruktion om de elektriske stød

Forsøgspersonen fik besked på at give eleven et stød, hver gang han gav et forkert svar. Tillige – og dette er den vigtigste ordre – blev forsøgspersonen instrueret om at »gå et trin opad på apparatet for hver gang eleven giver et forkert svar«. Han fik også besked på at annoncere spændingsstyrken, før han gav et stød. Dette skulle til stadighed minde forsøgspersonerne om den stigende styrke i de stød, de gav eleven.¹ Hvis forsøgspersonen nåede til det 30. stødniveau (450 volt), skulle han fortsætte processen ved at bruge denne maksimale styrke. Efter to yderligere prøver standsede forsøgslederen eksperimentet.²

Påvirkning fra forsøgslederen

På forskellige tidspunkter i forsøget hændte det, at forsøgspersonen vendte sig til forsøgslederen for at få råd om, hvorvidt han skulle vedblive med at give stød. Eller han kunne give udtryk for, at han ikke ønskede at fortsætte.

Forsøgslederen reagerede med en række »ansporinger«, idet han brugte så mange, som det var nødvendigt for at bringe forsøgspersonen til orden.

Ansporing no. 1: Gå venligst videre, *eller*

Vil De være venlig at fortsætte.

Ansporing no. 2: Forsøget kræver, at De fortsætter.

Ansporing no. 3: Det er absolut nødvendigt, at De fortsætter.

Ansporing no. 4: De har intet valg, De *skal* fortsætte.

Disse ansporinger blev givet i rækkefølge: Kun hvis no. 1 ikke lykkedes, kunne man bruge no. 2. Hvis forsøgspersonen nægtede at adlyde forsøgslederen efter no. 4, blev forsøget afbrudt. Forsøgslederens tonefald var hele tiden bestemt, men ikke uhøfligt. Denne sekvens begyndte forfra, hver gang forsøgspersonen vægrede sig eller viste modvilje mod at følge ordrene.

Specielle ansporinger

Hvis forsøgspersonen spurgte, om eleven eventuelt ville lide permanent fysisk skade, sagde forsøgslederen:

Selv om stødene er smertefulde, er der ikke tale om permanente vævsskader, så fortsæt venligst (efterfulgt af ansporing no. 2, 3 og fire, om nødvendigt.)

Hvis forsøgspersonen sagde, at *eleven* ikke ville være med mere, svarede forsøgslederen:

Hvad enten eleven kan lide det eller ikke, må De fortsætte, indtil han har lært alle ordparrene korrekt. Vær derfor så venlig at fortsætte (om nødvendigt efterfulgt af 2, 3 og 4).

Reaktioner fra ofret

Under alle forsøgsbetingelser gav eleven et forud aftalt sæt svar på ordpar-prøven, baseret på et gennemsnit af ca. 3 forkerte svar for hvert rigtigt.

Ofrets reaktioner var et nøgleelement i situationen og måtte udarbejdes meget omhyggeligt. I prøveundersøgelserne anvendte man først ingen verbale reaktioner fra ofrets side. Man mente, at skiltene på kontrolpanelet ville afstedkomme et tilstrækkeligt pres til at nedsætte forsøgspersonens lydighed.

Dete viste sig imidlertid ikke at være tilfældet. I fraværet af protester fra elevens side gik bogstavelig talt hver eneste forsøgsperson i prøveforsøget, når der var blevet givet besked på det, ubekymret videre til den anden ende af instrumentbrættet, tilsyneladende upåvirket af skiltene. Dermed var vi uden et egnet grundlag for måling af tendenserne til lydighed. Der måtte indføres en faktor, som kunne styrke forsøgspersonens modstand mod forsøgslederens ordrer og afsløre individuelle forskelle udtrykt ved en fordeling af de tidspunkter, hvor nægtelse fandt sted.

Denne faktor gav man form af protester fra ofret. I begyndelsen anvendte man svage protester, men de viste sig utilstrækkelige. Derfor indførte man mere voldsomme protester i forsøgsproceduren. Til vor forbløffelse forhindrede selv ikke de stærkeste protester fra ofret mange forsøgspersoner i at uddele den hårdeste straf, forsøgslederen gav besked om. Men protesterne nedsatte dog gennemsnittet af de maksimale stød noget og afstedkom en vis spredning i forsøgspersonernes præstation; derfor blev ofrets skrig optaget på bånd og indlemmet i den regulære forsøgsprocedure.

Situationen gjorde mere end blot at kaste lys over de tekniske vanskeligheder ved at finde frem til en funktionsdygtig forsøgsprocedure: *den viste, at forsøgspersonerne i højere grad, end vi havde antaget, var villige til at adlyde autoriteten.* Den pegede også på, at ofrets reaktioner havde en betydelig indvirkning på forsøgspersonens adfærd.

Man koordinerede hver enkelt af ofrets verbale reaktioner med et bestemt styrkeniveau på apparatet. På tryk er det vanskeligt at gengive den virkelige klang af ofrets reaktioner, for vi har ingen egnet betegnelse for den stemmemæssige intensitet, for timingen eller for de almindelige kvaliteter i udtrykket. I almindelighed kan det dog anføres, at ofret ikke gav udtryk for ubehag, før man nåede op på 75 volt, hvor der kom en svag stønnen. En lignende reaktion fulgte på stødene ved 90 og 105 volt, og ved 120 volt råbte ofret til forsøgslederen, at stødene begyndte at gøre ondt. Man hørte en pinefuld stønnen ved 135 volt, og ved 150 volt råbte ofret: »Forsøgsleder, luk mig ud! Jeg vil ikke være med mere! Jeg nægter at fortsætte!« Høje råb af denne type vedblev med stigende intensitet, så at ofret ved 180 volt skreg: »Jeg kan ikke holde det ud!« og ved 270 volt var hans reaktion på stødet

ganske enkelt et forpint skrig. Fra 150 volt krævede han hele tiden at blive frigjort fra forsøget. Ved 300 volt skreg han i fortvivelse, at han ikke længere ville svare på hukommelsesprøven.

På dette tidspunkt fandt man, at forsøgspersonerne i regelen vendte sig til lederen for at få råd. Forsøgslederen instruerede da forsøgspersonen om at behandle manglende svar som et forkert svar og at give ofret stød i henhold til det sædvanlige skema. Han rådede forsøgspersonen til at lade 5–10 sekunder gå, før han regnede manglende svar for et galt svar, og til at øge spændingsniveauet et trin, hver gang eleven ikke svarede korrekt. Ved 315 volt gentog ofret, efter et forpint skrig, at han ikke deltog længere. Han svarede ikke mere, men skreg i smerte, hver gang der blev givet et stød. Efter 330 volt hørte man ikke fra ham, og der kom heller ikke svar fra ham på signalkærmen.

Måling

Det vigtigste mål, vi har for alle forsøgspersonerne, er det maksimale stød, de tildeler ofret, før de nægter at gå videre. I princippet kan dette variere fra 0 (for en forsøgsperson, som nægter at give selv det svageste stød) til 30 (for den forsøgsperson, der giver ofret det stærkeste stød på apparatet).

Interview og afsluttende samtale

Et vigtigt led i proceduren fandt sted ved afslutningen af forsøgssessionen. Alle forsøgspersoner fik en omhyggelig efterbehandling. Selve sessionens nøjagtige indhold varierede med forsøgsbetingelserne og med den stigende erfaring hos os. I det mindste fik hver enkelt forsøgsperson at vide, at ofret ikke havde fået farlige elektriske stød. Hver enkelt forsøgsperson oplevede en venskabelig forsoning med det uskadte offer og havde en langvarig samtale med forsøgslederen. Forsøget blev forklaret for de ulydige forsøgspersoner på en sådan måde, at deres beslutning om at gå imod forsøgslederen blev støttet. De lydige forsøgspersoner blev forsikret om, at deres adfærd var fuldkommen normal, og at deres oplevelse af konflikt eller anspændelse deltes af andre deltagere. Forsøgspersonerne fik at vide, at de ville modtage en omfattende

rapport, når forsøgsserien var afsluttet. I nogle tilfælde fandt der også detaljerede og langvarige drøftelser sted med enkelte forsøgspersoner.

Da forsøgssrækken var fuldført, modtog deltagerne en skriftlig rapport, som beskrev detaljer ved forsøgsproceduren og resultaterne. Igen blev deres egen andel i forsøget omtalt på en værdig måde, og deres adfærd under forsøget blev behandlet hensynsfuldt. Alle deltagere modtog et spørgeskema angående deres deltagelse i forskningsprojektet, som igen gav dem mulighed for at give udtryk for tanker og følelser i forbindelse med deres adfærd.

Sammenfatning

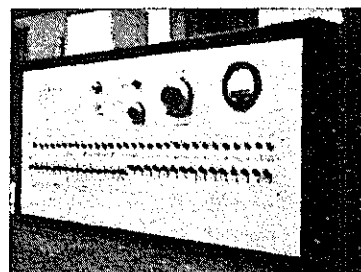
I forsøgssituationen skal forsøgspersonen løse en konflikt mellem to gensidigt uforenelige krav fra de sociale omgivelser. Han kan enten vedblive med at følge lederens ordrer og give eleven stadig stærkere stød, eller han kan nægte at adlyde lederens ordrer og rette sig efter elevens bønner. Lederens

autoritet udspilles ikke i et tomt rum, men imod det stadig stigende, modgående pres fra den person, som straffes.

Denne laboratoriesituation giver os en struktur, hvori vi kan studere forsøgspersonens reaktioner på forsøgets hovedkonflikt. Igen: der er tale om konflikten mellem lederens befalinger om, at han skal blive ved med at udløse elektriske stød, og elevens bønner, som bliver stadig mere indtrængende, om at forsøget må høre op. Det centrale i undersøgelsen er systematisk at variere de faktorer, man mener ændrer graden af lydighed over for forsøgets befalinger, og at finde frem til, under hvilke betingelser underkastelse under autoriteten er mest sandsynlig, og under hvilke betingelser modstanden rykker i forgrunden.

Forsøgssituationens funktion er at samle de elementer, der er til stede, når lydigheden optræder ude i den større verden, så at de væsentlige ingredienser bringes ind på en relativt lille scene, hvor de er åbne for videnskabelig granskning. Styrken i situationen kommer af, at vi kan observere, og forsøgspersonen opleve, den samtidige virkning af modstående kræfter, som ude i verden sjældent vil trænge sig ind på ham på nøjagtig samme tid.

Fig. 3.

Støddapparat.

Ofret gøres fast i stolen.

Forsøgsperson får prøvestød.

Forsøgsperson afbryder forsøget.